

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ДОКЛАДИ

от Международната годишна конференция
на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
(София, 2020)

Отговорни редактори: Ваня Мичева, Диана Благоева, Марияна Витанова,
Марияна Цибранска, Сия Колковска, Татяна Александрова

II том

София • 2020

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Адрес:
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, блок 17
София 1113, България
+359 2/872 23 02

Авторските права на статиите остават собственост на авторите.
Публикациите в Сборника се разпространяват под лиценз
Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0):
<http://creativecommons.Org/licenses/by/4.0>

Editorial address:
Institute for Bulgarian Language Prof. Lyubomir Andreychin,
Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski Prohod Blvd., bl. 17
Sofia 1113, Bulgaria
+359 2/872 23 02

Copyright of each paper stays with the respective authors.
The works in the Proceedings are licensed under a Creative
Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0):
<http://creativecommons.Org/licenses/by/4.0>

© Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2020
© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020

ISSN 2683-118X (print)
ISSN 2683-1198 (online)

ОБЩО И СЪПОСТАВИТЕЛНО ЕЗИКОЗНАНИЕ

ПРИЧАСТНИЯТ ПАСИВ В БАЛКАНСКИЯ ЕЗИКОВ СЪЮЗ

Екатерина Търпоманова^а, Марина Джонова^б
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

katya@slav.uni-sofia.bg^а, djonova@slav.uni-sofia.bg^б

Резюме: В статията се представят в съпоставителен план причастнострадателните форми в четири балкански езика – български, гръцки, румънски и албански. Разглежданите форми се образуват по един общ модел – с помощта на спомагателен глагол и причастие. Разликите са свързани с някои езикови специфики, като например липсата на отделно страдателно причастие в румънския или наличието на различни спомагателни глаголи за образуване на пасивни форми в българския. Правят се изводи за употребата на страдателните форми в различните глаголни времена.

Ключови думи: *причастен пасив, балкански езици*

1. Увод

В настоящото изследване се представят някои формални и функционални аспекти на причастнострадателните форми в балканските езици. В съвременните балкански езици съществуват два формални модела за образуване на глаголни форми за страдателен залог – възвратнострадателни форми и причастнострадателни форми. Двата вида форми се различават не само по начина на образуване, но и семантично – докато причастнострадателните форми поставят акцента върху резултата от действието, възвратнострадателните форми представят действието в неговото протичане. Паралелното съществуване на два формални модела само по себе си представлява сходство, тъй като не е характерно за всички индоевропейски езици (например английски). В настоящото изследване представяме причастнострадателните форми в съвременните балкански езици – българския, румънския, гръцкия и албанския.

2. Формообразуване

Моделът на формообразуване на причастнострадателните форми, както в много други езици, и в балканските е подобен на активния перфект: спомагателен глагол и причастие. Това подобие вероятно е в основата на силно резултативната семантика на причастнострадателните форми. Затова, когато разглеждаме тяхното формообразуване, е интересно да го сравним с активния перфект.

В български и двата модела ползват спомагателния глагол *съм*, но различни причастия – деятелно причастие за активния перфект и страдателно за пасивните форми:

*е направил / е направен*¹

Съществуват три типа причастнострадателни форми според спомагателния глагол, с който се образуват причастнострадателни форми – *е направен*, *бъде направен* и *бива направен*.

Формообразуването на активния перфект и на причастнострадателните форми в румънски следва изцяло романския модел. Необходимо уточнение е, че в румънски, както и в останалите романски езици, перфектът е изместил частично или напълно аориста и обозначава завършено действие в ми-

¹ Илюстративните форми са в трето лице поради дефективността на парадигмата за лице при много глаголи, мотивирана от тяхната семантика.

налото, а не резултативно. При наличието на един тип (минало) причастие разликата между перфекта и причастния пасив се основава на спомагателния глагол – ‘имам’ за перфект и ‘съм’ за пасив:

a fëcūt ‘е направил’ / *este (e) fëcūt*² ‘е направен’

В албански образуването на деятелен перфект и причастен пасив също е по романския модел – чрез спомагателния глагол ‘имам’ за перфект и ‘съм’ за пасив с единствения тип причастие:

ka parë ‘е видял’ / *është parë* ‘е видян’

В гръцки разликата между активен перфект и причастен пасив се изразява едновременно със спомагателния глагол и формата на пълнозначния глагол. Перфектът се образува със спомагателния глагол ‘имам’ и съкратена форма на стар аористен инфинитив, която се използва само за перфект и плусквамперфект, а причастният пасив се формира от спомагателния глагол ‘съм’ и страдателно свършено причастие (*παθητική τετελεσμένη μετοχή*):

έχει γράψει ‘е написал’ / *είναι γραμμένος* ‘е написан’

Страдателната перфектна форма *έχει γραφτεί* с пасивна основа на съкратения инфинитив е еквивалентна на българската възвратнострадателна форма на перфекта *се е написал*, поради което не се разглежда в изследването. Не са включени и многобройните перфектни перифрази в гръцки от типа на *έχω γραμμένο* ‘имам написано’ (вж. Holton et al. 2000: 234).

Може да се обобщи, че причастнострадателните форми в балканските езици следват относително единен модел на формообразуване, съпоставим с активния перфект, но се констатира някои разлики. В български пасивът се различава от перфекта само по причастие, в румънски и албански – по спомагателния глагол, като редуването ‘имам’ и ‘съм’ може да бъде определено като романски модел, а в гръцки противопоставянето обхваща и двата елемента на сложните глаголни форми – и спомагателния глагол, и причастие.

3. Модални и футурни форми на спомагателния глагол ‘съм’ в български, румънски и албански

Един от причастнострадателните варианти в български е с формата *бъда* на спомагателния глагол, която по произход се свързва със старата форма за бъдеще време *бждж* (вж. Cyrillomethodiana). За този вариант има синтактични ограничения, които са валидни и за глаголите от свършен вид в български – той може да се употреби само в подчинени изречения, въведени със съюза *да* и някои други подчинителни съюзи (*да бъде направен, ако бъде направен, щом бъде направен* и др.), и в съставно сказуемо (*трябва да бъде направен*) (вж. по-подробно у Баракова / Barakova 1978: 316–318). Преимуществената употреба на *бъда* в *да*-форми и *да*-изречения ѝ придава модален характер и тя може да се разглежда като частичен еквивалент на конюнктивните форми в езиците с морфологично изразено подчинително наклонение – румънски и албански. Съответствието не е пълно, тъй като в български формата *бъда* винаги може да бъде заменена от *съм*, докато в езиците с граматикализиран конюнктив това не е възможно. Силно изразеният семантичен нюанс на задължителност в *бъда* се използва за отстраняване на многозначността при възможна презумптивна интерпретация:

1. *Мостът трябва да е построен скоро. / Мостът трябва да бъде построен скоро.*

В дадения пример първото изречение има тълкуване на предположение, а второто – на задължителност.

Друга употреба на формите с *бъда* е в бъдещите времена, където също съответства на конюнктивните форми в албански и румънски³, но в български отново може да бъде заменена със *съм*. Както е известно, в балканския тип бъдеще време инфинитивът е бил заместен от конюнктивна конструкция (*да*-конструкция) и в по-нататъшното развитие на футура съюзът ‘да’ е отпаднал от цялостната форма в български и гръцки и е запазен в румънски и албански (Асенова / Asenova 2002: 215 – 216).

² Използването на дългата или кратката форма на спомагателния глагол в трето лице не е свързана с разлика в значението.

³ В румънски – бъдещите времена, в чийто състав се включват конюнктивни форми, виж по-нататък.

В български при някои видове подчинени изречения причастнострадателните форми с *бъда* имат изключително бъдеща интерпретация, а формите със *съм* – предимно минала.

2. *Ако бъде направен добре, строежът ще е траен. / Ако е направен добре, строежът ще е траен.*

Както беше споменато, в румънски причастните пасиви имат конюнктивна форма, при която спомагателният глагол, поставен в конюнктив, не може да бъде заменен от индикативен:

trebuie să fie făcut ‘трябва да бъде направен’ / **trebuie să este făcut*

По същия начин в два от моделите за бъдеще време, в чийто състав има конюнктивна форма на спомагателния глагол, тя не може да се замени с индикативна:

o să fie făcut / **o să este făcut*

are să fie făcut / **are să este făcut*

В албански в подчинени ‘да’-изречения и в съставни сказуеми се допуска само морфологично маркираната конюнктивна форма на спомагателния глагол, която също така е съставна част на бъдеще време:

të jetë parë ‘да бъде видян’

do të jetë parë ‘ще бъде видян’

Въпреки тенденцията към отпадане на съюза *të* ‘да’ от състава на футура в разговорната реч, глаголната форма запазва конюнктивния си маркер и не може да бъде заменена от индикативна:

do jetë parë ‘ще бъде видян’ / **do është parë*

4. Спомагателният глагол *бивам* в български

Със спомагателния глагол *бивам*, чийто произход е от праслав. **buvati*, итеративно-дуративна форма от **byti* ‘съм’ (Трубачев / Trubachev 1976: 157 – 158), се образуват форми само за сегашно време и за имперфект (сегашно страдателно време и пасивен итеративен имперфект у Куцаров / Kutsarov 1999, 2007), като изборът на този спомагателен глагол често е свързан с представянето на повтарящо се или обичайно действие:

3. *Под пълна упойка днес човек бива поставен, когато му предстои сериозна операция или болезнена процедура.* (zdrave.rozali.com)

Друг типичен контекст е свързан с подчертаването на вършител на действието лице, който не е изразен в изречението:

4. *... създава опитно поле и провежда първата си изследователска работа, заради която бива поканен и назначен за началник-отдел в аграрното министерство.*

Развитието на тази конструкция в български е славянска черта, която няма аналог в балканските езици. Съответствия се откриват в други славянски езици, например в руски:

5. *В последнее время пошла мода устанавливать подобные памятники. В основном бывает сделано безвкусно.* (tripadvisor.ru)

‘В последно време излезе мода да се поставят такива паметници. В общи линии то бива направено безвкусно.’

5. Аспектуални характеристики на причастието в български и гръцки

В рамките на балканския езиков съюз българският и гръцкият имат морфологично изразен вид на глагола, но при образуването на причастни форми двата езика показват съществени разлики. В български миналото страдателно причастие, което влиза в състава на причастния пасив, може да

се формира както от свършен, така и от несвършен глагол. По този начин причастнострадателните форми имат изразена аспектиална опозиция, като обхващат типичните значения на свършен и несвършен вид – цялостно и пределно действие за свършен вид и неопределено действие за несвършен, с основни значения процесност и итеративност:

6. Тази къща **е построена** миналата година.
7. Книгата **е писана** дълго време.
8. Това ми **беше повтаряно** безброй пъти.

В гръцки страдателното свършено причастие се образува чрез свързване на причастното окончание *-μένος* със свършената основа на глагола, поради което причастнострадателната форма предава цялостна ситуация.

9. Η ιστορία που **είναι γραμμένη** με αίμα δεν μπορεί να παραποιηθεί, δεν μπορεί να γραφτεί με μελάνι. (orthodoxia.info)

‘Историята, която е написана с кръв, не може да се преправи, не може да се напише с мастило.’

6. Темпорална парадигма

Темпоралната парадигма на причастния пасив във всички балкански езици е непълна и се свежда до изменяемостта на спомагателния глагол и в допълнение до съчетаемостта с маркерите за бъдеще време.

В български са възможни следните форми:

- със спомагателен глагол в сегашно време: *е написан*;
- със спомагателен глагол в имперфект: *беше/бе написан*;
- със спомагателен глагол в аорист (рядко): *биде написан*;
- ? със спомагателен глагол в перфект: *е бил написан*;
- в съчетание с частицата за бъдеще време и бъдеще предварително време: *ще е написан*;
- в съчетание със спомагателния глагол за бъдеще в миналото и бъдеще предварително в миналото: *щеше да е написан*.

Формите с *бъда* са възможни само след съюза *да* и някои други подчинителни съюзи – *да бъде написан*, *ако бъде написан*, и във формите с бъдещ маркер – *ще бъде написан*, *щеше да бъде написан*.

Формите с *бивам* са две – със сегашна и с имперфектна форма на спомагателния глагол – *бива направен*, *биваше направен* (Грамматика / Gramatika 1983: 245 – 246).

Румънската темпорална парадигма в актив се отличава от идентичните парадигми на останалите балкански езици: аористът е диалектно ограничен и почти напълно изместен от перфекта, за бъдеще в миналото се използват не напълно граматикализирани перифрастични конструкции, изцяло липсва бъдеще предварително в миналото. От друга страна, се образуват четири модела за бъдеще време. На този фон парадигмата на причастния пасив също е специфична:

- със спомагателен глагол в сегашно време: *este/e făcut* ‘е направен’;
- със спомагателен глагол в имперфект: *era făcut* ‘беше направен’;
- със спомагателен глагол в перфект: *a fost făcut* ‘е бил направен’;
- със спомагателен глагол в аорист (рядко): *fuse făcut* ‘биде направен’.

Причастнострадателни форми се образуват от всички модели на бъдеще време – с футурен маркер и инфинитивна или конюнктивна форма на спомагателния глагол, според съответната активна структура:

voi fi făcut
o fi făcut
o să fie făcut
are să fie făcut
‘ще е/бъде направен’

Четирите модела за бъдеще време в румънски не са семантично и функционално еквивалентни, имат различно разпределение на употреба – книжовна, разговорна, диалектна, както и различно съотношение на темпорални и модални характеристики (вж. Асенова, Генчева / Asenova, Gencheva 2019). Респективните пасивни конструкции наследяват значението на активните, но тъй като анализът на формите за бъдеще време не е обект на настоящото изследване, констатираме само възможностите за пасивна трансформация с причастие, без да се спираме на функциите на всяка от формите.

Перифрастичните конструкции със стойност на бъдеще в миналото не се описват в румънската граматика като глаголно време, но в интернет се срещат причастни пасиви, построени по същия модел:

avea să fie făcut
era să fie făcut
 ‘щеше да е направен’

В албански темпоралната парадигма на причастнострадателните форми е близка до българската, но с допълнителна форма със спомагателен глагол в перфект:

- със спомагателен глагол в сегашно време: *është shkruar* ‘е написан’;
- със спомагателен глагол в имперфект: *ishte shkruar* ‘беше написан’;
- със спомагателен глагол в аорист: *qe shkruar* ‘биде написан’;
- със спомагателен глагол в перфект: *ka qenë shkruar* ‘е бил написан’;
- в съчетание с маркера за бъдеще време, със сегашна (конюнктивна) форма на спомагателния глагол: *do të jetë shkruar* ‘ще бъде написан’;
- в съчетание с маркера за бъдеще време, с имперфектна форма на спомагателния глагол: *do të ishte shkruar* ‘щеше да е написан’.

В гръцки парадигмата на причастния пасив се доближава до българската и албанската, но спомагателният глагол ‘съм’ не образува аорист, няма и форма за перфект. Формите са следните:

- със спомагателен глагол в сегашно време: *είναι γραμμένος* ‘е написан’;
- със спомагателен глагол в имперфект: *ήταν γραμμένος* ‘беше написан’;
- в съчетание с частицата за бъдеще време, със сегашна форма на спомагателния глагол: *θα είναι γραμμένος* ‘ще е написан’;
- в съчетание с частицата за бъдеще време, с имперфектна форма на спомагателния глагол: *θα ήταν γραμμένος* ‘щеше да е написан’.

Описаните форми на причастния пасив в четирите балкански езика може да бъдат обобщени в следната съпоставителна таблица:

Таблица 1. Съпоставителна темпорална парадигма на причастните пасиви в балканските езици

Български	Румънски	Албански	Гръцки
<i>е написан</i>	<i>este/e făcut</i>	<i>është shkruar</i>	<i>είναι γραμμένος</i>
<i>беше/бе написан</i>	<i>era făcut</i>	<i>ishte shkruar</i>	<i>ήταν γραμμένος</i>
<i>биде написан</i>	<i>fuse făcut</i>	<i>qe shkruar</i>	-
<i>? е бил написан</i>	<i>a fost făcut</i>	<i>ka qenë shkruar</i>	-
<i>ще е/бъде написан</i>	<i>voi fi făcut</i> <i>o fi făcut</i> <i>o să fie făcut</i> <i>are să fie făcut</i>	<i>do të jetë shkruar</i>	<i>θα είναι γραμμένος</i>
<i>щеше да е/бъде написан</i>	<i>? avea să fie făcut</i> <i>? era să fie făcut</i>	<i>do të ishte shkruar</i>	<i>θα ήταν γραμμένος</i>

Поради начина си на формиране, който следва модела на активния перфект, всички темпорални форми на причастните пасиви в балканските езици имат резултативна семантика. Според Ив. Куцаров в български в рамките на страдателния залог опозицията резултативност : нерезултативност се сменя в полза на резултативното значение (Куцаров / Kutsarov 2007: 342), а Р. Ницолова определя темпоралните форми на причастните пасиви като синкретични – *е четен* като презенс и перфект, *беше четен* като имперфект и плусквамперфект и т.н., като посочва, че най-често имат резултативна семантика (Ницолова / Nitsolova 2008: 238 – 240). Езиковият материал от всички балкански езици показва, че причастнострадателните форми са по-близки по семантика до резултативните (перфектните) активни времена и по-рядко могат да изразят нерезултативна семантика. Тя може да бъде предадена с възвратнострадателните форми в български и румънски и техните съответствия в гръцки и албански, които имат пълна темпорална парадигма. Това противопоставяне между възвратните и причастните пасиви е валидно в най-голяма степен в сегашно време и може да бъде илюстрирано със следния пример в български:

10.а. *Хлябът се пече сега.*

10.б. *Хлябът е печен/опечен сега.*

Възвратнострадателната форма на глагола в първото изречение може да има две интерпретации – процесно действие, което съвпада с момента на говорене (сегашно актуално време), и хабитуално действие. Причастнострадателната форма във второто изречение изразява резултат от минало действие, наличен в момента на говоренето, формата с причастие от несвършен вид евентуално може да бъде тълкувана като хабитуална.

Примери, в които причастните пасиви може да бъдат определени като сегашно време, се откриват в български и румънски, обикновено със значение на общовалиден факт или хабитуалност, докато в албански и гръцки в такъв контекст се предпочитат синтетичните пасиви.

11. *Какво правиш? Не ти е позволено да влизаеш вътре. Ти си човек, който е преследван от две ужасни думи: ами ако. Ски пистата в Юндола в югоизточната част на планината е с дължина 280 метра и е обслужвана от ски влек. Преди малко ти казах, Спелтър, че накъдето и да отправим взор, срещаме жестокост, безчовечност и алчност. А това ни подсказва, че светът е управляван зле, нали?* (примерите са от БНК / BulNC)

12. рум. *E un anestezic care se atașează de receptorii opioizi din celulele cerebrale și e administrat, decele mai multe ori, pentru a pregăti pacienții și animalele pentru operatie.* (Palahniuk Chuck, “Apocalipsa”)

‘Това е анестетик, който се свързва с опиоидните рецептори в мозъчните клетки и е предписван най-често за подготовка на пациенти и животни за операция.’

В плана на миналото интересен аспект е противопоставянето на формите с имперфектен и с аористен спомагателен глагол. То се наблюдава в български, румънски и албански, но отсъства в гръцки поради формални причини – липса на аористна форма на ‘съм’. В албански и румънски в допълнение се образува причастен пасив със спомагателен глагол в перфект. В гръцки отново перфект не се образува, а българската пасивна форма *е бил направен* се описва в научната литература като евиденциална (умозаключителна).

За българските причастнострадателни форми с *бидох* П. Пашов отбелязва, че са се появили в книжовния език в началото на 19. век първоначално у книжовници от западнобългарските територии и вероятно отразяват местни диалектни особености (Пашов / Pashov 1976). В съвременния език те са изгубили аористното значение и са винаги стилистично маркирани:

13. „*Черги в центъра на София!*“ – *бидох упрекнати*, че не може да си сложа. (bg-mamma.com)

Страдателните форми със спомагателен глагол в перфект са придобили евиденциални функции. Както изтъква Р. Ницолова, значението на индикативния перфект е силно стеснено до 1 л., а в другите две лица трябва да е изрично подкрепено от контекста като свидетелско твърдение (Ницо-

лова / Nitsolova 2008: 354). В причастнопасивните форми такъв контекст е рядък и все пак може да бъде открит:

14. *Щерев, Щерев, многократно ти е било казвано, че не разчитам само на руски източници, а винаги проверявам казаното и в западните.* (dnes.dir.bg)
15. *Кими Райконен винаги е бил смятан за един от най-талантливите пилоти във Формула 1 и го доказва с успешната си кариера в „Заубер“.* (dnevnik.bg)

Контекстът и в двете изречения е подходящ за употреба на перфект, както е видно от наречията *многократно, винаги*. В първото изречение е ясно, че авторът на изказването е и вършител на действието (той е този, който „е казвал“), следователно няма как да изрази несвидетелска позиция. Във второто изречение в подкрепа на свидетелската позиция е вторият глагол в активен индикативен аорист – *доказва*.

В румънски и албански наличието на имперфектен и аористен спомагателен глагол теоретично дава възможност да се изрази противопоставяне между процесно (дуративно) и завършено действие чрез причастния пасив. В албански обаче аористната форма на ‘съм’ като цяло има стеснена употреба, а противопоставянето на процесно и завършено значение не се спазва последователно (GGjSh 2002: 312).

16. *Vrapimi i tij ishte kritikuar edhe nga Sir Alex Ferguson.* (prointegra.com)
‘Тичането му беше разкритикувано и от сър Алекс Фергюсън.’
17. *Në fytyrë ishte zbardhur krejtësisht, balli i qe mbuluar me djersë.* (Ermir Nika, “Net mëkatarësh”)
‘В лице беше напълно побелял, а челото му беше покрито с пот.’

Формацията със спомагателен глагол в перфект може да се определи като редувантна, тъй като всички причастнострадателни форми са с резултативно значение. Въпреки това тя е добре засвидетелствана като честота на употреба:

18. *Ky dokument ka qenë shkruar edhe në pergament, por ka humbur. Në të janë shënuar emrat e njerëzve, pasuria dhe beneficinet të cilat ia ka dhënë mbreti ...* (Dragan Quriq, “Kosova: Monumentet dhe bukuritë”)

‘Този документ е бил написан (= беше написан) и на пергамент, но се е изгубил. В него са отбелязани имената на хората, имуществото и облагите, които им е дал царят.’

В примера употребата на причастен пасив с перфектен спомагателен глагол *ka qenë shkruar* вероятно е мотивирана от формата с активен перфект *ka humbur* в същото изречение. Във второто изречение от откъса следва отново причастен пасив, но с презенс на спомагателния глагол, също с резултативно значение. Налага се изводът, че причастнострадателните формации с перфект имат своето място в темпоралната система на пасива, като изразяват морфологично и подсилват перфектната семантика.

В румънски аористната форма се среща много рядко, като нейните функции се поемат от перфектната. Имперфектната, доколкото се среща, невинаги има дуративно значение:

19. *Articolul fuse scris în ianuarie 2014 și tu-l comentezi după 2 ani?*
‘Статията е била публикувана през януари 2014, а ти я коментираш след две години?’
20. *Anunțul a fost făcut de Berna Gozbası, patronul echipei.* (telecomsport.ro)
‘Съобщението беше направено от Берна Гюзбаси, президента на отбора.’
21. *Am ajuns la ora 14.00, în 5 minute era făcut check-in.* (booking.com)
‘Стигнах в 14:00 часа, за пет минути беше направена регистрацията.’

В обобщение, в български и гръцки в плана на миналото причастните пасиви се построяват със спомагателен глагол в имперфект. В български аористната форма с диалектен произход няма граматична, а само стилистична стойност, а перфектната – само евиденциална интерпретация. В румънски тенденцията е към генерализиране на перфектната форма, която, по романски образец, поема функциите на аористната, като същевременно се наблюдава процес на разколебаване на функциите на имперфектната. Най-добре запазени са трите опции в албански, с доминация на имперфекта.

Причастнопасивните форми с бъдеща маркираност съчетават значението на предстоящо действие с резултативната семантика. В български резултативността е по-добре изразена в *съм*-формите, отколкото в *бъда*-формите, докато при вторите преобладава футурността, сравни:

22. *В района на Кермен **ще бъде направена** още една пътна връзка с магистрала „Тракия“.* (mrrb.bg)
23. *Докато се докаже, че това са фалшиви кадри, вредата вече **ще е направена** в съзнанието на хората.* (offnews.bg)

Тази дистрибуция в български не е абсолютна, в редица ситуации са възможни и двете форми. В останалите балкански езици преобладаването на едното или другото граматично значение се наблюдава контекстово, например в румънски:

24. *Aeroportul din Bruxelles **va fi văzut** ca un „hub specializat” și va deservei doar anumite destinații.* (aeronews.ro)
‘Летището в Брюксел ще бъде разглеждано като „специализиран хъб“ и ще обслужва многобройни дестинации.’
25. *Un diagnostic **va fi făcut** înainte ca femeia să părăsească spitalul...* (amenajari.org)
‘Диагностиката ще е направена, преди жената да напусне болницата.’

Формите с бъдеща и минала маркираност в албански и гръцки съвпадат със страдателното условно наклонение, поради което се срещат обичайно в условни изречения. В български също подчинените изречения за условие и отстъпка са обичаен контекст на този тип форми. Срещат се и с изцяло темпорално значение – предстоящо действие спрямо минал момент, допълнително маркирано и с резултативност:

26. *Там кинжалът му се е заровил в земята, иначе той неизбежно **щеше да бъде взет** като военен трофей.* (manager.bg)
27. *Πάλι δεν θα μπορούσες να τη χρησιμοποιήσεις αφού **θα ήταν αφημένη** σπíti.* (adslgr.com)
‘Пак нямаше да можеш да я използваш, след като щеше да бъде оставена вкъщи.’
28. *Po të kishte qenë synim për dobi ajo Gjykatë **do të ishte krijuar** shumë vite më herët.* (zeri.info)
‘Ако имаше стремеж към полезност, този съд щеше да бъде създаден много години по-рано.’

7. Причастие или прилагателно

В множество езици, в които се формира причастен пасив, някои конструкции имат гранична интерпретация – дали става въпрос за страдателна форма, образувана от спомагателен глагол и причастие, или за копула и прилагателно. Спорно значение имат изрази от типа: *вратата е затворена*, *кучето е нахранено* и под.

Сред балканските езици албанският се отличава с възможността да бъде различено причастие от прилагателно чрез т.нар. копулативен член, с който се образуват част от прилагателните. Всяко причастие може да бъде трансформирано в прилагателно чрез копулативния член и по този начин конструкцията да придобие стативен характер.

29. *Mbi vitrinë **është i vënë** busti i Skënderbeut.* (Xhemil Bytyçi, “Tri drama”)
‘На витрината е поставен бюстът на Скендербег.’
30. *Prej se **është vënë** taksa, prodhimi është rritur.* (veiru.info)
‘Откакто е наложен данъкът, продукцията е нараснала.’

В първото изречение признакът е представен като статичен чрез прилагателното с член и е приписан на субекта чрез копулата, а във втория структурата е глаголна, с типичното значение на причастен пасив. Подобно разграничение не съществува в останалите балкански езици.

8. Заключение и бъдеща работа

Причастнострадателните форми са една от възможностите за изразяване на пасив в балканските езици. Изборът им за употреба в речта обикновено е свързан със засилена резултативна семантика. Във формообразуването изпъква близостта между румънски и албански. Българският се отличава с най-много средства за изразяване на граматични характеристики – темпорални, аспектиални и модални, докато гръцкият се отличава с ограниченото формообразуване на спомагателния глагол и липсата на аспектиални черти на причастиято. Въпреки спецификите на всеки отделен език морфологичните характеристики на причастния пасив показват повече сходства, отколкото разлики в балканските езици. В изследването не е засегнат въпросът за отношенията между причастнострадателните и възвратнострадателните форми, както и условията, при които се предпочита пасивна пред активна форма. Това е предмет на бъдещ анализ, в който могат да бъдат използвани формалните закономерности, установени дотук.

Цитирана литература / References

- Асенова 2002: Асенова, П. *Балканско езикознание*. Велико Търново: Фабер. (Asenova 2002: Asenova, P. *Balkansko ezikoznanie*. Veliko Tarnovo: Faber.)
- Асенова, Генчева 2019: Асенова, П., Зл. Генчева. Граматикализация и модалност на формите за бъдеще време в балканските езици. Първа част. Модални употреби на формите за бъдеще време. – В: *Сборник доклади по съпоставителни славяно-романски изследвания*. Под печат. (Asenova, Guenchewa 2019: Asenova, P., Zl. Guentcheva. *Gramatikalizatsiya i modalnost na formite za badeshte vreme v balkanskite ezitsi*. Parva chast. *Modalni upotrebi na formite za badeshte vreme*. – In: *Sbornik dokladi po sapostavitelni slavyano-romanski izsledvaniya*. To appear.)
- Баракова 1978: Баракова, П. Темпорални особености на причастно-пасивните форми в българския книжовен език. – В: *Български език*, № 4, с. 313 – 325. (Barakova 1978: Barakova, P. *Temporalni osobenosti na prichastno-pasivnite formi v balgarskiya knizhoven ezik*. – In: *Balgarski ezik*, № 4, pp. 313 – 325.)
- БНК: Български национален корпус. (BulNC: Bulgarian National Corpus.) <search.dcl.bas.bg>
- Граматика 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2 Морфология*. София: Издателство на БАН. (Gramatika 1983: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 2 Morfologiya*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.)
- Куцаров 2007: Куцаров, Ив. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“. (Kutsarov 2007: Kutsarov, Iv. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“.)
- Ницолова 2008: Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (Nitsolova 2008: Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.)
- Пашов 1976: Пашов, П. Формите *бидох*, *биде* в съвременния български език. – В: Пашов, П., Р. Ницолова (състав.). *Помагало по българска морфология. Глагол*. София: Наука и изкуство, с. 110 – 128. (Pashov 1976: Pashov, P. *Formite bidoh, bide v savremenniya balgarski ezik*. – In: Pashov, P., R. Nitsolova (sastav.). *Pomagalo po balgarska morfologiya. Glagol*. Sofia: Nauka i izkustvo, pp. 110 – 128.)
- Трубачев 1976: Трубачев, О. Н. (ред.). *Этимологический словарь славянских языков*. Выпуск 3. Москва: Наука. (Trubachev 1976: Trubachev, O. N. (red.). *Etimologicheskii slovar' slavianskikh iazykov*. Vypusk 3. Moskva: Nauka.)
- Cyrrillomethodiana: <histdic.uni-sofia.bg>
- GGjSh 2002: *Gramatika e gjuhës shqipe. Vëllimi I. Morfologjia*. Tirana: Akademia e Shkencave.
- Holton et al. 2000: Holton, D., P. Mackridge, E. Φιλippákē-Warburton. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. (Holton et al. 2000: Holton, D., P. Mackridge, E. Philippákē-Warburton. *Grammatikē tēs Ellēnikēs Glōssas*. Athēna: Ekdóseis Patákē.)

PERIPHRASTIC PASSIVE WITH PARTICIPLE IN THE BALKAN LINGUISTIC AREA

Ekaterina Tarpomanova^a, Marina Dzhonova^b

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

katya@slav.uni-sofia.bg^a, djonova@slav.uni-sofia.bg^b

Abstract: The article represents a contrastive study of the periphrastic passive forms in four Balkan languages – Bulgarian, Greek, Romanian and Albanian. The Balkan languages share a common formal model, which includes an auxiliary verb and a past participle. Differences are due to language specifics such as the lack of separate passive participle in Romanian and the possibility in Bulgarian to choose between three auxiliary verbs. Conclusions concerning the use of passive forms in different tenses are made.

Keywords: *passive forms, Balkan languages*

Ekaterina Tarpomanova
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Faculty of Slavic Studies
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
Sofia 1504
Bulgaria

Marina Dzhonova
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Faculty of Slavic Studies
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
Sofia 1504
Bulgaria